

INDRĖ ŠURKUTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

KALNO PALAIMINIMŲ SKULPTŪRINĖS KOMPOZICIJOS VILNIAUS ŠV. PETRO IR PAULIAUS BAŽNYČIOJE

Sculptural Compositions of the Beatitudes
in Vilnius Sts. Peter and Paul Church

SUMMARY

This article gives an analysis of the sculptural compositions of the Beatitudes located in Vilnius's Sts. Peter and Paul church. These baroque stucco figures have not yet been studied from the sacral perspective. The plasticity of the works has been discussed only distantly and their significance in the iconographic scheme of the church has not been evaluated. Made by The influence of Ripa's emblems' collection "Iconology" has not been considered important for the creators of the sculptures, P. Perti and G. M. Galli.

While analyzing the object, I discovered that the sculptural cycle of the Beatitudes was a significant component of the iconography of Antakalnis church. The sculptures, located in the main nave, were created independently, but in harmony with other iconographic themes. I argue that the arrangement of the stucco figures was decided by C. Ripa's "Iconology" canon. The analysis shows that the sculptures reflect the aim of ecclesiastical art which is to spread religious knowledge among the fold.

Alegorinė moteris atitinka iš antikos Atėjusią teisingumo personifikaciją (pvz., Temidę), vaizduojamą su kalaviju ir svarstyklėmis. Svarstyklės – pagrindinis teisingumo atributas, krikščioniškoje ikonografijoje naudojamas kaip

Paskutiniojo teismo simbolis. Kaip ir kalavijas, kuris atskiria gėrį nuo blogio. Šalia esančio velnio, kaip žmogaus ir ožio hibrido, vaizdavimas atėjęs dar iš etruskų kultūros⁵⁵. Prie teisingumo personifikacijos ir jos atributų velnias, „Me-

RAKTAŽODŽIAI: Vilniaus šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, skulptūrinės kompozicijos, *Kalno* palaiminimai.

KEY WORDS: Vilnius sts. Peter and Paul church, sculptural compositions, beatitudes.

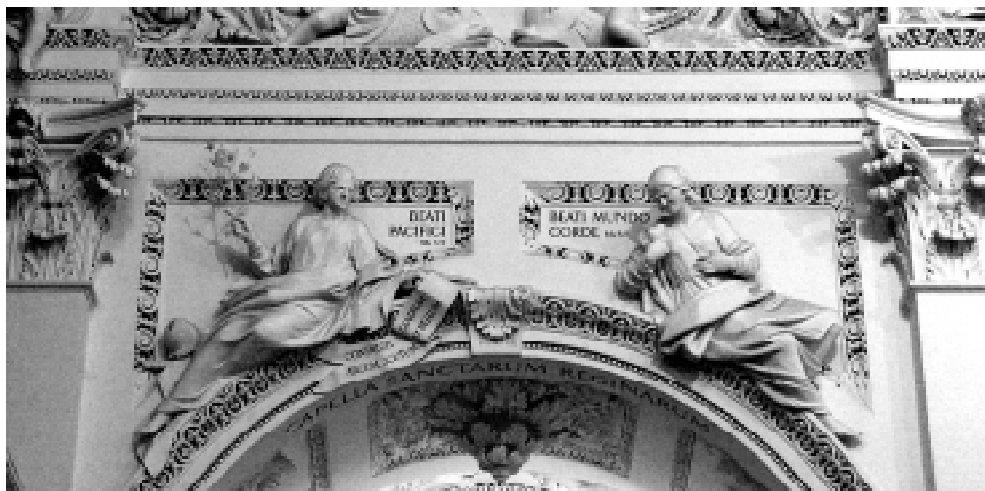
lo tėvas“ (Jn 8, 44), įkūnija grėsmę objektyvumui. Moters veidas, išsiskiriantis santūrumu ir gana griežtais bruožais, kuria tvirtumo, nepalenkiamumo išpūdį. Ji stebi velniuko norimą iškrėsti išdaigą ir tam ruošiasi, laikydamą kilstelėtą kalaviją. Visiškai priešingą nuotaiką perteikia komiška pavaizduotas velniukas. Toks piktosios dvasios sukarikatūrinimas primena iš liaudies padavimų atėjusį personažą. Jo keliamą ranką prie svarstyklių ir moters keliamas kalavijas, teisingumui apsaugoti, kuria įtemptą atmosferą. Ripa šiems simboliams suteikia daug gilesnę religinę prasmę, manydamas, kad šios alegorinės figūros turėtų tikinčiajam kalbėti apie Dievo rūpestingumą, gelbstintį žmones nuo pagundų, kurios iškreipia teisingumą, vadovaujantį žmogaus veiksmams⁵⁶.

Reikėtų pažymėti, jog šis palaiminimas *Evangelijoje pagal Matą* kalba ne apie „teisingumą“, bet apie daug platesnę sąvoką – „teisumą“ (kaip Dievo valios vykdymą). Tai neprieštarauja „teisingumo“ reikšmei, tačiau daug labiau praplečia personifikacijos skelbiamą mintį, leidžiančią jos simboliką interpretuoti kaip kovą prieš blogį, o tai turi būti aktualu visiems, trokštantiesiems, kad žemėje viešpatautų Dievo valia. Alegorinės kompozicijos moto – tai Švč. Mergelės Marijos giesmės ištrauka, paimta iš eilutės: *Alkstančius gėrybėmis apdovanoja, turtuolius tuščiomis paleidžia* (Lk 1, 53). Ši Ripa'os parinkta citata leidžia sugrįžti prie kiekvieno jau aptarto palaiminimo ir pažado, kurie vieningai kalba apie dvasinį pasotinimą, ateinantį iš Viešpaties žmonėms, atsiduodantiems jo valiai. Tokie yra ir „trokštantys teisumo“.

Dar viena panaši alegorinė figūra su teisingumo atributais yra Šv. Augustino koplyčioje. Čia skliauto kampe prie centrinės navos arkos patalpinta horeljinė moters skulptūra, taip pat simbolizuojanti teisingumą, su kalaviju ir svarstyklėmis rankose. Todėl šioje koplyčioje matome net dvi teisingumo personifikacijas: vieną – viduje, kitą – vidurinėje navoje. Taip perpinami ir susiejami motyvai skirtingose erdvėse, kuriant darną tokioje gausioje bažnyčios ikonografijos tematikoje.

Abi arkos skulptūrinės grupės *Palaiminti romieji* ir *Palaiminti trokštantys teisumo* komponuojamos simetriškai, tačiau nelabai griežtai. Figūros nusigręžusios į priešingas puses ir sėdi šiek tiek panašiai, ta pačia kryptimi įkomponuotos įrašų juostos, tačiau pagyvinimui detalėse įvedama asimetrija, taip pat skiriasi skulptūrų užimamo ploto dydis. Kontrastuoja šių personifikacijų idėjos, simboliai, nuotaikos: nuolankumas ir romumas – prieš tvirtumą, nepermaldaujamumą; ramybė – prieš įtampą; meilumas – prieš grasinimą. Taip pat stiprus simbolių kontrastas: avinėlis ir velnias. Tai du antipodai: Jėzaus Kristaus ir piktosios dvasios simboliai. Jų priešybė taikliai išreiškta jų charakteriu ir nuotakomis: avinėlio nuolankus romumas ir velnio piktdžiugiškas aktyvumas. Tokios priešybės labai paveikios psichologiškai – arkos skulptūroms suteikia nuotakos ir emocijų pulsavimą. Jų priešingos dvasios sugretinimas kupinas nepaprastos dinamikos.

Palaiminti tyraširdžiai. Antroji Kalno palaiminimų skulptūrinio ciklo dalis patalpinta arčiau prienavio. Kairiajame

4 pav. P. Pertis ir M. G. Gallis „Palaiminti taikdariai“ ir „Palaiminti tyraširdžiai“. 1678–1679 m.

centrinės navos šone, ant arkos virš Šv. Karalienių koplyčios, įkomponuotos alegorinės skulptūros, ikūnijančios penktąjį ir septintąjį palaiminimus: *Palaiminti tyraširdžiai* (lot. *BEATI MUNDO CORDE*, Mt 5, 8) ir *Palaiminti taikdariai* (lot. *BEATI PACIFICI*, Mt 5, 9) (4 pav.).

Arčiau altoriaus patalpinta tyraširdžių palaiminimo personifikacija. Tai vienintelė palaiminimų skulptūra, neturinti juostos su įrašu, nes *Ikonologijoje* nei apraše, nei iliustracijose nėra pateikto šios personifikacijos moto. Moters figūra atsukta priekiu į žiūrovą, jos gestai santūrūs, rankos priglaustos prie savęs. Kaire ranka ji tarsi rodo į savo tikrąją širdį, o dešinėje laiko simbolinę, į kurią ir nukreiptas jos žvilgsnis. Dėl to statulos veidas nugręžtas nuo altoriaus ir pakreiptas žemyn. Graudi veido išraiška, gerai matoma iš apačios, atkartoja ant gretimos arkos esančios *Palaimintų liūdinčių* alegorinės figūros emocijas, tik ne taip stipriai. Skulptūra įkomponuota įstrižai nišos, archivolto kryptimi, jos kilimą stabdo skersai figūrą krintančios

drabužio klostės. Jų bangavimas suteikia skulptūrai dinamikos, o krisdamos ant ornamentuoto archivolto, šios klostės padeda figūrai išsiveržti iš įrėminimo. Nežiūrint to, tai gana uždara kompozicija: ir skulptūros rankos, ir žvilgsnis nukreipti į save. Skulptorių sprendimas gana tiksliai atkartoja 1611 m. *Ikonologijos* leidime esančią *Tyraširdžių* iliustraciją, nors dėl architektūrinės aplinkos figūra ir įgauna įstrižą, ant archivolto parimusią pozą.

Moters rankoje laikoma širdis tiesiogiai ikūnija palaiminimo tekstą. Ji simbolizuoja krikščionišką meilę bei tikėjimą. Tai dvi iš trijų didžiųjų krikščioniškųjų dorybių: Tikėjimo, Vilties ir Meilės. O Meilė, pasak apaštalo Pauliaus, yra didžiausia iš jų (1 Kor 13, 13). Kanono autoriaus šiam simboliui suteikta prasmė atitinka teologų išvalgas: šis palaiminimas kalba apie tikrą dvasios tyrumą, kylantį iš pačios širdies ir pasireiškiantį meilės darbais. Būtent ašaros, pasak Ripa'os, gydo dvasios ligas ir rodo, kad žmogaus tyrumas kyla iš vidaus⁵⁷.

Taigi *Palaimintų tyraširdžių* statula pri-
mena Jėzaus Kristaus mokiniams, kad
nuolat reikia žvelgti į savo širdį, ją ty-
rinti ir iš tikro nuoširdumo tarnauti pa-
gal Dievo valią, vedančią į išganymą.

Palaiminti taikdariai. Ant arkos, greta
Palaimintų tyraširdžių patalpinta palaimi-
nimą taikdariusiems įkūnijanti skulptūra.
Moters figūra vaizduojama iš priekio,
tik jos galva ir žvilgsnis pakreipti alto-
riaus pusėn. Vienoje rankoje ji laiko
alyvmedžio šakelę, kitoje juosta su loty-
nišku įrašu: *Sunaikino lanką. Skydą. Ka-
laviją ir karą* (lot. *CONGREGIT ARCUM.
SCUTUM. GLADIUM ET BELLUM*).
Banguojanti juosta nuo rakto driekiasi
išilgai archivolto. Išskleistomis rankomis
skulptūra užpildo beveik visą nišos erd-
vę ir iš jos išsiveržia – taip kuriama at-
vira kompozicija. Už dešinės moters ko-
jos įkomponuotas šalmas, taip pat ky-
šanti kalavijo rankena ir skydo kampas.
Sulenktas moters kelis sudaro gana
aukštą reljefą, stipriai atsikišusių virš ar-
chivolto, sukurdamas erdvės, barokinio
gilumo iliuziją. Įstrižo figūros kilimo di-
namiką dar labiau sustiprina tos pačios
krypties drabužio klostės. Drabužiai
dengia beveik visą moters figūrą ir pa-
slepia aiškius kūno kontūrus. Laisvai
krentanti draperija tiek šitoje, tiek ir ki-
tose ciklo skulptūrose, besisukdama ir
besiklostuodama kiek galima labiau pri-
dengia kūno žemiškumą ir pakylėja jį
personifikuotos idėjos link.

Moteris į altoriaus, t. y. Dievo buvei-
nės, pusę žvelgia daug santūriau nei fi-
gūra, vaizduojanti palaiminimą turin-
tiems vargdienių dvasią, kuri pakėlus
galvą kreipiasi tiesiai į Aukščiausiąjį Tė-
vą. Šiuo atžvilgiu *Palaimintų taikdariusių*

alegorinės moters santykis su Dievu –
kuklesnis. Iškėlus susitaikymo su Die-
vu simbolį – alyvmedžio šakelę, ji lyg
prašosi sugrįžimo pas Tėvą. Tuo tarpu
karo simboliai: kalavijas (ne tik teisingu-
mo, bet ir karinės prievartos, baimės ir
nelaimių ženklas), skydas ir šalmas pa-
likti nuošalyje. Dėl specifinės vietos, kur
skulptūra yra patalpinta, ir vietos nu-
lemtos pozos, alegorinė moteris negali
būti pamynusi ginklų po kojomis, kaip
reikalaujama *Ikonologijoje*. Taip pat gin-
klai nėra sulaužyti. Jiems kompozicijoje
skirta nedaug vietos ir reikšmės, priešin-
gai nei alyvmedžio šakelei, kuri yra dė-
mesio centre. Tokia menininkų kompo-
zicija neprieštarauja Ripa'os palaimini-
mo simbolių interpretacijai, teigiančiai,
jog taika turi būti išlaikoma be ginklų.

Militaristiniai motyvai ir pati taikos
tema glaudžiai siejasi su priešais esan-
čios Šv. Karžygių koplyčios tematika.
Taikos ir karo simboliai šios bažnyčios
erdvėje turi tiek sakralinę, tiek ir pasau-
lietinę reikšmę. Apie tai galima spręsti
atsižvelgiant į istorinį kontekstą ir fun-
datoriaus, užimančio karo vado parei-
gas, bet trokštančio taikos, intencijas.
Tarp visų palaiminimų skulptūrų ši ale-
gorinė figūra aiškiausiai perteikia taikos
idėją ir sudaro ryškų kontrastą priešais
ją patalpintai smurtinei scenai *Palaiminti
persekiojami dėl teisumo*. Sukurti lygsva-
rai tarp karo ir taikos pasitarnauja dar
viena alegorinė moters figūra, taikingu-
mo personifikacija su alyvų šakelė ran-
koje, patalpinta pačioje Šv. Karalienių
koplyčioje. Taigi joje savo vietą atradu-
si taikos tema kontrastuoja su Šv. Kar-
žygių koplyčioje ir virš jos dominuojan-
čia karo tema.

Taikdarių palaiminimą papildantis juostos įrašas – tai kupiūruota psalmės eilutė: *Ten jis sulaužė ugningas lankų strėles, skydus ir kalavijus, visus karo ginklus* (Ps 76, 4). Sutrumpintas jos variantas, įrašytas juostoje, skamba kaip šūkis, kviečiantis rinktis ne smurtą, o taiką. Įrašo tekstą iliustruoja iš už moters figūros vos kyšantys karo atributai lyg niekam nebereikalingi daiktai. Palaiminimo skulptūrai su tekstu parinkta tokia vieta, kad pasitiktų visus ateinančius ir palydėtų visus išeinančius iš bažnyčios. Kadangi visame dekore gausu smurtinių ir karo motyvų, šis šūkis skatina šventovės lankytojus daryti išvadas ir būti „Dievo vaikais“, kaip sakoma palaiminimo antroje pusėje, nešant taiką į pasaulį, kaip moko Šventasis Raštas.

Skulptūros *Palaiminti taikdariai* ir *Palaiminti tyraširdžiai* pasižymi gana ramia, nekontrastinga, simetriška kompozicija. Dinamiškumo įveda žaidimas horeljefų aukščiais: *Tyraširdžių* figūra labiau palinkusi į priekį viršutine kūno dalimi, o *Taikdarių* skulptūra pečiais atšlieta į sieną, o aukštą reljefą sudaro sulenkti keliai. Taip kompozicijai suteikiama gyvybingumo. Tai, kad virš šios arkos yra tik vienas įrašas, ne tik suteikia įdomų asimetrinį akcentą, bet taip pat paryškina *Taikdarių* įrašo minties svarbą, o tai labai aktualu bažnyčioje, kuri dar eksterjere kiekvieną įeinantįjį pasitinka žodžiais: *Taikos Karaliene, stiprink mus taikoje* (lot. REGINA PACIS FUNDA NOS IN PACE). Dėl šios priežasties skulptūros *Palaiminti taikdariai* idėja šiek tiek „nukonkuruoja“ *Palaimintų tyraširdžių* skelbiamą žinią.

Palaiminti gailėstingieji. Šeštoji ir aštuntoji kompozicijos – *Palaiminti gailėstin-*

gieji (lot. BEATI MISERICORDES, Mt 5, 7) ir *Palaiminti persekiojami dėl teismo* (lot. BEATI, QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR, Mt 5, 10) užkeltos ant arkos virš Šv. Karžygių koplyčios (5 pav.). Šiems palaiminimams įkūnyti pasitelkiamos ne pavienės skulptūros, o jų grupės. *Gailėstingųjų* kompoziciją sudaro moteris ir trys maži vaikučiai⁵⁸. Visi dalyviai nulipdyti labai realistiškai ir tiesiogiai įkūnija palaiminimo temą. Moters figūra įkomponuota kiek galima žemiau, jos kojų padėtis tiksliai pritaikyta archivolto linkiui. Viršutinė kūno dalis pasukta prienavio pusėn ir tuo pačiu į vaikelius, kuriems tiesdama ranką moteris duoda kepalėlį duonos ir meiliai į juos žvelgia. Kitoje, nuleistoje rankoje, ji laiko dar vieną kepalėlį ir tuo pačiu „prilaiko“ įrašo juostą, nubanguojančią per archivolto. Moters figūra pavaizduota judesyje, o kojomis srūvančios drabužio klostės, užkrentančios ir ant archivolto, sustiprina barokinę dinamiką.

Beveik arkos centre pavaizduota trijų nuogų vaikų grupelė. Aukščiausiai, ant arkos rakto, patalpintas tupintis vaikelis, susikišęs pirštus į burną, žvelgia į duodamą kepalėliuką. Kitas vaikutis sėdi ant paties archivolto, per jo kraštą nuleidęs kojas. Ranka jis ima iš moters duoną, taip sujungdamas skulptūrinės grupės puses, tačiau žvelgia ne į ją, o žemyn – į bažnyčios erdvę. Trečiasis vaikelis yra žemo reljefo, kiek pasislėpęs už šių dviejų, todėl matosi tik jo nuoga nugara ir galvos profilis. Trijų vaikelių grupė, užkelta į aukščiausią arkos tašką, atsveria daug masyvesnę moters figūrą, patalpintą šiek tiek žemiau. Taip, anot Samalavičių, puikiai išspręsta grupės kompozicija⁵⁹.

5 pav. P. Pertis ir M. G. Gallis „Palaiminti gailėstingieji“ ir „Palaiminti persekiojami dėl teismo“. 1678–1679 m.

Smulkūs nuogi vaikų kūneliai sudaro kontrastą stambesnei, banguotu rūbu apsiausiai moters figūrai. Tai gana uždara scena, sujungta rankomis ir žvilgsniais, sutelkta į pagrindinį veiksma – duonos perdavimą. Iš šio uždaro išsiveržia tik vaikelio žvilgsnis, susiduriantis su žiūrovo, esančio apačioje, žvilgsniu ir įtraukiantis jį į šią sceną.

Visa skulptūrinė scena psichologiškai labai įtaigi. Tokiam stipriam poveikiui įtakos turi autorių jai suteiktas tikroviškumas be barokinio teatrališkumo. Moters veidas neidealizuotas, atskleidžiantis nelabai jauną jos amžių, tačiau labai malonus, nutviekstas švelnios šypsenos ir meiliai žvelgiantis į vaikelius. Jos rankos gestas labai natūralus. Kaip ir susitraukę vaikų kūneliai, kurie, atrodo, net virpa nuo šalčio. Jų tikroviškumas tiesiog negali nesukelti gailės visiems į juos žiūrintiems, o juk gailėstingumas ir yra pagrindinė šio palaiminimo tema. Tam ir

parinktas vaikelio, kaip paties nekalčiausio sutvėrimo, simbolis. Kitas simbolinis objektas šioje scenoje – duona, nuo seno turinti sakralią prasmę. Tai ne tik svarbiausias maisto produktas, bet ir dvasinio peno alegorija, Eucharistijos simbolis. Taip šis siužetas įgyja dvigubą prasmę: pasaulietinę ir sakralinę. Pirmąją tikinčiuosius skatina būti gailėstingais ir rūpintis savo artimaisiais fiziškai, o antrąją – rūpintis savo artimųjų sielų išganymu.

Gailėstingumą žiūrovui sužadinti siekiama ne tik jau išvardytomis priemonėmis, bet taip pat ir sceną papildančiais šv. Jeronimo žodžiais juostoje: *Neįmanoma negailėstingam žmogui permaldauti Dievo rūstumo* (lot. *IMPOSSIBILE EST HOMINEM IMMISERICORDEM IRAM PLACARE DIVINAM*). Tekstas skamba perspėjančiai ar netgi grasinančiai. Jis panaudotas lyg pagalbinė priemonė: jei žmonių širdžių nesuminkštintų vaizduojamos scenos dramatiškumas, tai turėtų pa-

daryti baimė užsitraukti Dievo rūstybę, kaip skelbia įrašas. Gali būti, kad tokį toną įrašui suteikė patys skulptoriai, kadangi Ripa'os pateiktame moto į gailėstinguosius kreipiamasi: *Neįmanoma gailėstingam žmogui nepermaldauti Dievo rūstumo* (lot. *IMPOSSIBILE EST HOMINEM MISERICORDEM IRAM NON PLACARE DIVINAM*)⁶⁰. Taigi Antakalnio bažnyčioje pakeistas adresas, bet citatos prasmė išlieka ta pati.

Skulptūrinė palaiminimo personifikacija, ikūnyta menininkų, per daug nenutolsta nuo *Ikonologijos* pavyzdžio, bet gana įtaigiai jį interpretuoja, pasitelkus realistinius vaizdavimo principus. Net jei Ripa koncentruojasi į pavalydinimą, kaip svarbiausią gailėstingumo išraišką⁶¹, duonos simbolika yra universali, todėl krikščionims perteikia daug gilesnių prasmų.

Gailėstingumo personifikacija šventovėje irgi ne vienintelė. Šią temą galime rasti priešais esančioje Šv. Karalienių koplyčioje, tik čia alegorinei moters figūrai ranką tiesia senas elgeta. Taigi vėl, kaip ir iš Šv. Augustino koplyčios, taip ir iš šios, matome sudvigubintą simbolį: vieną viduje, o kitą priešingoje vidurinės navos pusėje.

Bado tema, atsiskleidžianti *Palaimintų gailėstingųjų* kompozicijoje, yra glaudžiai susijusi ir su karo tematika, plačiai vystoma bažnyčios ikonografijoje, primenant neseniai šalyje siautusį karą ir jo pasekmę – badą. Taigi šio palaiminimo skulptūrinės grupės kompozicijoje gerai apgalvota ne tik plastinė raiška, stiprus psichologinis poveikimas bei gili, keleriopa prasmė, bet ir glaudus sąryšis su aplinkiniu kontekstu tiek iko-

nografinės programos, tiek visos šalies aktualijų mastu.

Palaiminti persekiojami dėl teisumo. Greta *Palaimintų gailėstingųjų* skulptūrinės grupės, kitoje arkos pusėje, pavaizduota grupė, ikūnijanti aštuntąjį Jėzaus Kristaus palaiminimą. Juo baigiamas visas skulptūrinis ciklas. *Palaiminti persekiojami dėl teisumo* – skelbia paskutinysis įrašas nišoje. Tai pati dramatiškiausia kompozicija, vaizduojanti moterį ir mažų vaikų lavonėlius prie jos kojų. Moters figūra sudėtingame judesyje patalpinta aukštoje arkos vietoje. Kojomis ji atsisukusi į prienavio pusę ir jas šiek tiek nuleidusi per archivolto kraštą, krūtine kiek įmanoma pasisukus altoriaus pusėn, o galvą vėlgi nugręžus kojų kryptimi. Kairėje rankoje moteris laiko kryžių, iškeltą virš dešinio peties, o dešine ranka remiasi į archivolto ir tuo pačiu laiko juostą su įrašu. Tokia poza atrodo nelabai natūraliai, o ją dar labiau komplikuoja susidraikiosios drabužio klostės, paslepiančios kūno linijas. Tačiau tuo pasiekama ypatinga figūros dinamika ir ekspresija. Prie jos kojų, tarp archivolto ir piliastro, patalpinti dviejų vaikų lavonėliai. Vienas vaikelis nukirsta ranka ir sužeista koja, prigludęs prie archivolto, per kurio kraštą nusidriekusi jo plaukų sruogelė. Kito vaiko kūnelis atrodo dar dramatiškiau: aukštyje kojomis, nukirsta galva, nusiritusia toliau nuo jo. Natūralistiškai pavaizduoti išdaryti jų kūneliai nė vieno negali palikti abejingo. Skulptūrinės grupės figūros sujungtos vienoje įstrižoje kompozicinėje linijoje, kuri prasideda kryžiumi ir baigiasi vaikų kūneliais. Moteris susirūpinusiu veidu žvelgia į lavonėlius, kurie simbolizuoja nekaltas aukas

už tikėjimą. Tai patvirtina jos iškeltas kryžius, pagrindinis krikščionybės simbolis, atsiduriantis aukščiausiam kompozicijos taške.

Pasak Samalavičių, „persekiojimo simbolis yra ganėtinai universalus“, todėl šį motyvą, jų nuomone, galima interpretuoti ne tik kaip persekiojimą dėl tikėjimo, bet ir apskritai kaip karo nelaimių simbolį. Tokiu būdu ši skulptūrinė grupė tarsi užbaigtą Šv. Karžygių koplyčios temą⁶². Vis dėlto manyčiau, kad reikėtų labiau atsižvelgti į Jėzaus Kristaus palaiminimų kontekstą, nes šios alegorinės skulptūros pirmiausia neša religinę žinią. Ir, pasak Ripa'os, kryžius pirmiausiai rodo tauriausią teismo išraišką – pasiaukojimą už tikėjimą⁶³. Aukoms pavaizduoti *Ikonologijos* autorius pasirenka vaikus – tyras, teisas, nekaltas būtybes.

Skulptūrinė grupė palaiminimo tekstą perteikia ne tiesiogiai, bet jį interpretuoja, sustiprina dramatinį citatos aspektą. Scenoje vaizduojamas ne pats persekiojimo veiksmas, bet jo pasekmė – nužudymas. Gilią religinę prasmę palaiminimo scenai suteikia juostoje įrašytas motto iš apaštalo Pauliaus laiško: *Dalydamiesi kentėjimais, jūs dalysitės ir paguoda* (lot. *SICUT SOCII PASSIONUM ESTIS SIC ERITIS ET CONSOLATIONIS*, 2 Kor 1, 7).

Jis moko nebijoti kančios, bet prisiimti ją už kitus. Abu tekstai skirti padrašinimui ir kupini vilties, nes teigia, kad persekiojamųjų yra dangaus karalystė ir paguoda. Taigi dar kartą pabrėžiama pasitikėjimo Dievo malone tema. *Palaimintų persekiojamųjų dėl teismo* skulptūrinė kompozicija XVII a. žmonėms priminė prasiautusio karo žiaurumus ir guodė, primindama kančios kilnumą, kuris bus atlygintas Dievo. Taip pat ir šių dienų krikščionys raginami nebijoti aukos, nes atlygis bus didesnis už kančią.

Palaimintų gailestingųjų ir *Palaimintų persekiojamųjų dėl teismo* skulptūrų grupės suderintos plastiškai ir idėjiškai. Jos abi skirtingais būdais kalba apie kančios prasmę ir viltį. Asimetriška jų kompozicija apdengia visą archivolta, be pertrūkio užpildydama erdvę nuo vieno arkos krašto iki kito. Tai sudėtingiausia palaiminimų poros kompozicija. Abiejuose skulptūrinėse grupėse panaudoti vaikeliai, bet ne tam, kad kurtų jaukią atmosferą ir žadintų šiltus jausmus. Atvirkščiai, jie pavaizduoti tragiškose scenose: maži, gležni, nuogi, sušalę, išbadėję, o kiti žiauriai nužudyti, laukiantys ar nesulaukę pagalbos. Taip šokiruojamas žiūrovas, norint priversti jį susimąstyti, skatinti gailestingumą, viltį nelaimių ir baisumų akivaizdoje.

IŠVADOS

- Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios Jėzaus Kristaus Kalno palaiminimų personifikacijų stiuko lipdiniai – tai meistriškumu ir minties gilumu bei daugiaprasmiškumu pasižymintys aukšto meninio lygio kūriniai. Šias

skulptūras sieja panašūs bruožai, apranga, jos patalpintos tokioje pačioje architektūrinėje aplinkoje, tačiau tuo pačiu kiekviena iš aštuonių alegorinių moterų turi savo individualų charakterį, išsiskiria originalia kom-

pozicija, perteikiančia jai svarbią idėją. Jas vienija bendra skulptūrinio ciklo dvasia.

- Palaiminimų skulptūrinis ciklas labai svarbus bažnyčios ikonografinėje programoje, nes jungia daug šventovės erdvėje plėtojamų temų: Jėzaus Kristaus mokymo, Bažnyčios tėvų (naudojama jų minčių citatų), šoninių koplyčių (panašūs įvaizdžiai), kančios ir taikos. Atskleista, jog pirmojo ir antrojo palaiminimų statulomis įvedama maldos potėmė.
- Nustatyta, kad baroko epochai būdinga dinamika skulptūriniame cikle pasireiškia išdėstyme ir kompozicijose, plastikoje ir emocijose, ir skulptūrų dvasioje. Kūriniuose persipina teatrališkumas ir tikroviškumas. Šiaurės Lombardijos lipdytojai perteikia katalikiškosios Europos baroko religinės skulptūros tradicijas ir vaizdavimo kanoną: stilistinės ypatybės pasitelktos krikščioniškų tiesų skleidimui.
- Pirmąkart palyginus Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje ir Pažaislio zakristijoje esančius vienalaikius palaiminimų stiuco lipdinius, sukurtus to paties krašto menininkų, paaiškėjo, jog esminius jų skirtumus nulemia neadekvatus skulptūrinių kompozicijų architektūrinis kontekstas ir tai, jog dekoruodamas Pažaislio zakristiją, J. Merlis nesirėmė C. Ripa'os *Ikonologijos* kanonu, priešingai nei Pietro Perti di Muggio ir Giovanni Marija Galli di Rovio.
- Remiantis Ripa'os veikalu pirmąkart nustatyta Antakalnio bažnyčios palaiminimų skulptūrų išdėstymo seka, kuri kitų tyrinėtojų yra neteisingai interpretuojama. Šis atradimas atskleidė skulptūrinio ciklo savarankiškumą bažnyčios erdvėje. Keturiuos palaiminimų poros virš arkų yra svarbiausias viduriniojo amžiaus motyvas, nuo prienavio iki transepto plėtojantis vieną temą apie Jėzaus Kristaus mokinių savybes, vedančias į išganymą.
- Atlikti tyrimai parodė, kaip originaliai Pietro Perti di Muggio ir Giovanni Marija Galli di Rovio įgyvendino Ripa'os *Ikonologijoje* pateiktus aprašus. Architektūrinė skulptūrų patalpavimo vieta atskleidė meistrišką lipdytojų gebėjimą sukombinuoti kanoninius reikalavimus atitinkančias figūras: parinktos pozos, judesiai, išdėstymas ant archivolto yra gerai pritaikyti tiek apvaliajai, tiek reljefinei stiuco lipdybai, menininkų suteikiami saviti skulptūrų akcentai dažniausiai neprieštarauja Ripa'os aprašams.
- Nustatyta, jog vienintelis visiškai savarankiškas menininkų sprendimas – originali pirmojo palaiminimo alegorinės moters figūra, pavaizduota orantos poza.
- Kompozicijose naudojami įrašai iš *Ikonologijos* dėl savo padėties šventovės erdvėje yra svarbūs kitų bažnyčios įrašų kontekste. Idėjiškai jie ne tik suteikia palaiminimams išsamesnę interpretaciją, bet ir puikiai atitinka bažnyčios ikonografinės temas.
- Straipsnio autorė daro prielaidą, kad po restauravimo įrašai įkomponuoti neautentiškai, t.y. ne taip kaip atro-

dė XVII a. pabaigoje. Abejones sukelia palaiminimų citatų sutrumpinimai ir senosios lotynų kalbos rašybos neatitikimas (*U* vietoje *V*).

- Atskleista, kad Kalno palaiminimų skulptūrinio ciklo prasmė Antakalnio šventovėje labai svarbi paruošiant ti-

kintįjį prisiartinti prie Viešpaties stalo ir nuolat primenant krikščioniškojo gyvenimo vertybes. Bažnyčios dekoratoriai kruopščiai atliko baroko skulptorių užduotį: kūriniuose užkoduota religinė mintis ir šiandien neužčia veikia į juos žiūrinčius žmones.

Literatūra ir nuorodos

⁵⁵ Hans Biedermann. *Naujasis simbolių žodynas*. – Vilnius: Mintis, 2002, p. 475.

⁵⁶ Cesare Ripa. *Iconologia: ovvero Descrittione di diverse Imagini cavate dall'antichità et di propria inventione*. – Roma: Appresso Lepido Facii, 1603, p. 38.

⁵⁷ Ten pat, p. 39.

⁵⁸ Samalavičių knygoje rašoma, kad vaizduojami tik du vaikeliai (p. 104), tačiau atidžiau išsiūžrėjus į skulptūrinę grupę galima pamatyti ir trečiąjį.

⁵⁹ Stasys Samalavičius, Almantas Samalavičius. *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*. – Vilnius: Pilių tyrimo centras *Lietuvos pilys*, 1998, p. 104.

⁶⁰ Cesare Ripa. *Iconologia: ovvero Descrittione di diverse Imagini cavate dall'antichità et di propria inventione*. – Roma: Appresso Lepido Facii, 1603, p. 39.

⁶¹ Ten pat.

⁶² Stasys Samalavičius, Almantas Samalavičius. *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*. – Vilnius: Pilių tyrimo centras *Lietuvos pilys*, 1998, p. 103–104.

⁶³ Cesare Ripa. *Iconologia: ovvero Descrittione di diverse Imagini cavate dall'antichità et di propria inventione*. – Roma: Appresso Lepido Facii, 1603, p. 40.